

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

ЖАДЬКО Олена Анатоліївна

УДК 373.5.091:352.07

**ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В
ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ РЕГІОНУ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Лупаренко Світлана Євгенівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
професор кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Гончар Олена Валентинівна,
Харківська державна академія культури,
проректор з наукової роботи;

кандидат педагогічних наук
Бурова Елла Володимирівна,
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»,
методист навчально-методичного відділу.

Захист відбудеться «30» вересня 2020 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: 61002, м. Харків, вул. Алчевських, 29, ауд. № 216.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2, ауд. № 215-В.

Автореферат розісланий «28» серпня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. П. Ткаченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність теми дослідження. Реформування місцевого самоврядування в Україні й територіальна організація влади (Європейська Хартія місцевого самоврядування (1985), Закони України: «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997), «Про співробітництво територіальних громад» (2014), розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» (2014)) передбачають не лише передачу значних владних повноважень органам місцевого самоврядування (сільська, селищна, міська ради та їх виконавчі органи; районні й обласні ради; районні ради в містах та їх виконавчі органи), посилення впливу територіальних громад в розв'язанні регіональних і місцевих проблем, але й забезпечення доступності та високої якості публічних послуг, зокрема освітніх.

Окрім того, стратегічний курс суспільства на посилення ролі регіонів у регулюванні суспільного життя та соціально-економічних умов регіону зумовив переоцінку традиційних факторів регіонального розвитку, зокрема й переосмислення функцій освіти, набуття нею першочергового значення як рушійної сили позитивних змін у кожній окремо взятій громаді.

Реалізація цих завдань потребує організації цілісного й усебічного залучення та впливу всіх суб'єктів (дітей, педагогів, батьків, влади, громади) на освітній процес регіону, гармонійного поєднання формальної та неформальної освіти задля досягнення її мети і завдань, підвищення якості освітніх послуг. Зважаючи на це, на сучасному етапі розвитку українського суспільства актуалізується питання ефективної взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування задля розв'язання питань управління освітою на місцевому рівні, забезпечення моніторингу якості надання освітніх послуг в регіоні, здійснення контролю за дотриманням освітніх нормативно-правових документів, організації навчання, виховання й розвитку учнівської молоді.

Здійснений науковий пошук доводить, що основними напрямками досліджень проблеми взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування є:

- процеси демократизації управління освітою (В. Грабовський, В. Гурковський, А. Мазак, О. Марчак); принципи державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти (В. Бондаренко, М. Голобородова, І. Довбиш, Г. Костюк, Н. Лісова, О. Михасюк, Н. Рашитова);
- особливості організації взаємодії суб'єктів освітнього процесу в історичній ретроспекції (Е. Бурова, О. Гончар, І. Шумілова);
- питання соціального партнерства між учасниками освітнього процесу (О. Безпалько, Т. Кравчинська, О. Матюшенко, А. Молчанова, С. Омельченко, С. Роєнко, Н. Сівак, Л. Ткаченко);
- напрями громадсько-просвітницької діяльності закладів загальної середньої освіти (Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Калініна, Н. Клокар, В. Кремень, О. Онаць, Н. Островерхова, Л. Поповіч, Н. Софій, М. Шевцов); їх функціонування як культурно-просвітницьких осередків громади (Р. Тирса, В. Хомутов, Л. Яковенко);

- форми та методи співпраці закладів загальної середньої освіти і громади (П. Вербицької, О. Войтенко, Н. Голосова, Л. Климко, С. Королук, О. Садова);
- зміст волонтерської діяльності в закладах загальної середньої освіти (В. Голуб, Р. Калениченко, А. Капська, Н. Комарова, Н. Ларіонова, О. Песоцька).

Водночас проблема взаємодії органів місцевого самоврядування та закладів загальної середньої освіти не була предметом окремого системного вивчення.

Такий стан наукового знання зумовлює необхідність розв'язання низки суперечностей щодо досліджуваної проблеми, які об'єктивно існують у педагогічній теорії та практиці:

- між вимогами, які висуває суспільство до системи загальної середньої освіти, і неможливістю задовольнити ці вимоги без співпраці суб'єктів освітнього процесу;
- між необхідністю в демократичному характері співпраці органів місцевого самоврядування і закладів загальної середньої освіти та превалюванням бюрократичних форм взаємодії;
- між потребою залучення територіальної громади до процесу прийняття суспільно важливих рішень в галузі загальної середньої освіти та браком методичних розробок, інформаційних матеріалів, які б сприяли налагодженню співпраці органів місцевого самоврядування, закладів загальної середньої освіти і громадськості.

Отже, актуальність комплексного вивчення проблеми взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування, необхідність подолання вищезазначених суперечностей зумовлюють вибір теми дослідження **«Організація взаємодії закладу загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування в освітньому просторі регіону»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складовою комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах» (РК № 1-200199U004104). Тему дослідження затверджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 2 від 22.02.2011 р.) та уточнено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 1 від 27.02.2020 р.).

Мета дослідження – систематизувати теоретичні ідеї та узагальнити досвід взаємодії закладів загальної середньої освіти й органів місцевого самоврядування для поліпшення якості освіти в регіоні.

Відповідно до мети дослідження визначено його **завдання**:

1. Розкрити роль закладу загальної середньої освіти як інтелектуально-культурного центру громади.
2. Висвітлити суть взаємодії закладів загальної середньої освіти і органів місцевого самоврядування та схарактеризувати вимоги до її організації.
3. Узагальнити досвід організації взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування в галузі освіти.
4. Окреслити прогностичні тенденції розвитку взаємодії закладу загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування для задоволення освітніх потреб учасників освітнього процесу.

Об'єкт дослідження – система освіти регіону.

Предмет дослідження – теорія та досвід організації взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування в системі освіти регіону.

Під час дослідження використано комплекс **методів**, а саме: *загальнонаукові*, зокрема: історико-педагогічний аналіз – став основою для розкриття становлення й розвитку ідеї місцевого самоврядування, чинних форм взаємодії закладів освіти й органів влади; синтез, узагальнення, систематизація – сприяли визначенню змісту діяльності органів місцевого самоврядування в галузі освіти, окресленню дієвих напрямів взаємодії закладу загальної середньої освіти й органів місцевого самоврядування, а також вимог до її організації; *порівняльно-зіставний* – забезпечив можливість порівняння думок науковців на проблему взаємодії суб'єктів освітнього процесу; *аксіологічний* – сприяв обґрунтуванню ролі закладу загальної середньої освіти як інтелектуально-культурного осередку громади; *прогностичний* – дозволив окреслити прогностичні тенденції розвитку взаємодії закладу загальної середньої освіти й органів місцевого самоврядування; *термінологічний аналіз літератури* – забезпечив розкриття окремих термінів, понять відповідно до предмету дослідження.

Територіальні межі дослідження охоплюють регіон Дніпропетровської області (міста Дніпро, Кам'янське, Марганець, Нікополь, селища Іларіоніве, Шолохове тощо), що виступає суцільною територіальною частиною країни, яка характеризується спільними географічними, суспільно-економічними й освітньо-культурними умовами і наділена політичним самоврядуванням. Цей регіон є типовою одиницею адміністративно-територіального устрою України, поєднуючи досвід всеукраїнського (єдині проекти, програми, заходи) та місцевого регіонального досвіду взаємодії органів місцевого самоврядування і закладів загальної середньої освіти.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

- цілісно досліджено проблему організації взаємодії закладу загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування;

- розкрито роль закладу загальної середньої освіти як інтелектуально-культурного центру громади, яка полягає в реалізації права громадян на повну загальну середню освіту; створенні умов для розвитку дитини на засадах гуманізму, демократії, загальнолюдських цінностей, громадянської свідомості; забезпеченні єдності виховання і навчання; створенні умов для оволодіння учнями системою знань про людину, суспільство, природу, культуру і виробництво; забезпеченні охорони життя та здоров'я дітей; виявленні, підтримці та здійсненні супроводу дітей із особливими освітніми потребами; створенні необхідних умов для соціалізації дитини; організації соціального захисту суб'єктів освітнього процесу й залученні їх до освітньої діяльності;

- схарактеризовано суть взаємодії закладу загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування (співпраця органів місцевого самоврядування із закладом загальної середньої освіти, учнями, педагогами, батьками шляхом

координації діяльності, спрямованої на успішну реалізацію функцій, розв'язання спільних проблем і виконання завдань закладом загальної середньої освіти й органами місцевого самоврядування) та вимоги до її організації (здійснення взаємодії на засадах соціального партнерства; участь усіх суб'єктів освітнього процесу у формуванні стратегії регіонального розвитку; закладання в місцевому бюджеті статей витрат, спрямованих на фінансування спільних проєктів органів місцевого самоврядування та закладів освіти; прийняття органами місцевого самоврядування рішень щодо молодіжної політики разом із молоддю; використання закладами освіти інфраструктури й інформаційних каналів органів місцевого самоврядування; налагодження співробітництва закладів освіти і органів місцевого самоврядування із центральними органами державної влади);

– узагальнено досвід організації взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування за такими основними напрямками: освітньо-виховна діяльність, науково-методична підготовка вчителів, соціальне забезпечення учасників освітнього процесу, матеріально-технічне забезпечення закладів загальної середньої освіти, видавнича діяльність, що втілено в певних формах усеукраїнського (спільні програми і проєкти у сфері молодіжної політики, створення та забезпечення роботи батьківської ради, лекторіїв, проведення семінарів, конференцій, ігор, свят і фестивалів, конкурсів, ярмарків, забезпечення роботи Європейського молодіжного парламенту, діяльність молодіжних організацій у закладах загальної середньої освіти, організація та сприяння роботі музеїв, волонтерська діяльність тощо) та регіонального (реалізація регіональних проєктів, проведення молодіжних виборів, організація учнівських рад, предметних гуртків, факультативів, проведення марафонів, екскурсій, акцій, літературно-мистецьких заходів, диспутів, відвідування дітьми органів місцевої влади, розробка друкованих та електронних видань, працевлаштування учнів до органів місцевого самоврядування тощо) рівнів;

– окреслено прогностичні тенденції розвитку взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування для задоволення освітніх потреб учасників освітнього процесу, а саме: сприяння організації добровільно об'єднаних громад; розширення діапазону форм і методів взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування (акції, марафони, фестивалі, ігри, конкурси тощо); забезпечення можливостей більш широкої участі учнів у роботі органів місцевого самоврядування та громадських організаціях завдяки тимчасовому працевлаштуванню учнів і проведенню спільних заходів (конференцій, зустрічей, ярмарків); поглиблення взаємодії закладів загальної середньої освіти з позашкільними закладами освіти, органами соціального захисту (проведення спільних культурно-оздоровчих, туристсько-спортивних заходів); залучення батьків до активної співпраці із закладами загальної середньої освіти та органами місцевого самоврядування; популяризація й широка пропаганда серед населення ідей взаємодії закладів освіти та місцевої влади задля досягнення освітніх цілей; розробка концепцій громадянської освіти школярів з урахуванням реалій та перспектив розвитку української освіти, національного менталітету й культурних традицій, загальнолюдських і національних цінностей; забезпечення постійного моніторингу якості надання освітніх послуг;

підготовка й перепідготовка педагогів до організації взаємодії закладу загальної середньої освіти з органами місцевого самоврядування та громадськістю.

Уточнено основні поняття досліджуваної проблеми: «*місцеве самоврядування*» (гарантоване державою право і реальна здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування розв'язувати питання місцевого значення в межах законів України і Конституції), «*регіон*» (територія країни, що має спільні природно-господарські ознаки, історичні умови розвитку, соціокультурний простір і національний склад населення та наділена політичним самоврядуванням), «*заклад загальної середньої освіти*» (інтелектуально-культурний центр громади, який із урахуванням потреб дітей і соціуму здійснює практику ефективної передачі знань, умінь, навичок та цінностей з урахуванням мотивів і потреб особистості та вимог соціокультурного оточення), «*взаємодія*» (система синергетичної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу, що розгортається на рівні діяльнісних підсистем й орієнтується на освіту, виховання, навчання і розвиток особистості).

Подальшого розвитку набули ідеї щодо розвитку місцевого самоврядування та взаємодії закладів освіти й органів влади у вітчизняній і зарубіжній педагогічній думці.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації положення та висновки щодо взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування дають нові підстави для усвідомлення й аналізу перебігу процесів управління освітою на регіональному рівні. Отримані у процесі дослідження дані й висновки реалізовані в низці видань: методичний посібник «Громадянська освіта у системі роботи класного керівника» (у співавторстві) та навчально-методичний посібник «Мистецтво жити у громаді» (у співавторстві), розробці й упровадженні Комплексної програми розвитку освіти в місті Марганці на 2018-2021 рр., реалізації низки проєктів (Школа – територія безпеки», «Комфортна школа – здорові діти», «Інформаційний простір майбутнього», «Лабораторія інтерактивного навчання СТАРТ», «Класна школа» тощо), Програми дослідно-експериментальної роботи за темою «Розвиток громадянських компетентностей в Україні в умовах загальноосвітньої школи» на 2016-2021 роки.

Висновки й рекомендації, викладені в дисертації, *упроваджено* в освітній процес Шолохівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Нікопольської районної ради (довідка № 14 від 21.01.2020 р.), Марганецької спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 2 (довідка № 20 від 24.01.2020 р.), навчально-виховного комплексу «Ліцей – спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 10» м. Марганець (довідка № 35 від 23.01.2020 р.), Комунального закладу «Спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов І ступеня – колегіум №16» Кам'янської міської ради (довідка № 18 від 16.01.2020 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-265 від 16.01.2020 р.), діяльність Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» (довідка № 457 від 22.01.2020 р.).

Матеріали дисертації також *можуть бути використані* під час розробки та викладання навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Педагогіка»,

«Основи педагогічної майстерності» для здобувачів освіти закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації, у закладах післядипломної освіти, у системі неформальної освіти педагогів, батьків, при укладанні підручників, навчальних посібників, проведенні педагогічної практики, написанні наукових робіт здобувачами вищої освіти, а також при розробці інформаційних матеріалів для співпраці місцевої влади, закладів освіти і громадськості.

Особистий внесок здобувача у працях, опублікованих у співавторстві, полягає в розробці тематики і планів позакласних заходів із громадянського виховання для учнів старших класів [1], укладанні методичних рекомендацій для вчителів у розділі «Моє найближче оточення – моя громада» [3].

Апробація результатів дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях, форумах і з'їздах, зокрема, *міжнародних*: «Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін» (Харків, 2009, 2010, 2011, 2014), «Особистість в єдиному освітньому просторі» (Запоріжжя, 2010), «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2019), «Педагогіка і психологія сьогодення: теорія і практика» (Одеса, 2019), «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Діалог у розвитку наук та освіти», (Ужгород, 2020); *усеукраїнських*: «Формування соціокультурної компетенції сучасної молоді» (Запоріжжя, 2009), «Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи» (Ніжин, 2019); *регіональних*: «Актуальні проблеми громадянської освіти: український та зарубіжний досвід» (Острог, 2013), «Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського» (Харків, 2019).

Результати дисертації обговорювалися та отримали позитивну оцінку на засіданнях кафедри педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди впродовж 2011–2019 рр.

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 16 наукових працях (із них 14 – одноосібні), серед яких: 1 навчально-методичний посібник, 1 методичний посібник, 5 одноосібних статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науково-методичному посібнику, 2 одноосібні статті в іноземних виданнях (Болгарія, Чехія), 1 стаття в інших виданнях, 5 тез доповідей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Загальний обсяг авторського доробку з теми дослідження складає 7,5 ум. друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (306 найменувань), 6 додатків (на 22 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 247 сторінок, з них основного тексту – 173 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; визначено особистий внесок автора в наукових працях; висвітлено відомості про апробацію отриманих результатів дослідження.

У першому розділі – **«Теоретичні питання взаємодії закладу загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування»** – на основі вивчення широкого спектру науково-педагогічної літератури розкрито роль закладу загальної середньої освіти в освітньому просторі регіону, охарактеризовано зміст діяльності органів місцевого самоврядування у сфері освіти, висвітлено суть взаємодії закладів загальної середньої освіти і органів місцевого самоврядування та схарактеризовані вимоги до її організації.

Аналіз нормативно-правової документації, що регулює діяльність закладів освіти (закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р.» (2016 р.)), наукової літератури в галузі освіти й державного управління освітою (В. Грабовський, В. Гурковський, О. Садова, В. Сисоєва) засвідчує, що заклад загальної середньої освіти – юридична особа, яка провадить освітню діяльність на певному рівні (або рівнях) загальної середньої освіти. Його діяльність спрямовується на формування якісного освітнього середовища, сприятливих умов для інтелектуального, фізичного, соціального та духовного становлення особистості, творчо мислячої, здатної до саморозвитку через реалізацію її права на здобуття повної загальної середньої освіти, а також забезпечення ефективного використання цього середовища в інтересах місцевої громади.

У процесі наукового пошуку (П. Вербицька, О. Войтенко, О. Замулко, О. Крутенко, Н. Чепурна, Ю. Шукевич) встановлено, що роль закладів загальної середньої освіти в освітньому просторі регіону полягає в: реалізації права громадян на повну загальну середню освіту, забезпеченні доступності та безоплатності її отримання; створенні умов для розвитку дитини на засадах гуманізму, демократії, науковості, системності, загальнолюдських цінностей, громадянської свідомості, а також реалізації «Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти»; забезпеченні єдності виховання і навчання, наступності освіти; створенні умов для оволодіння учнями системою знань про людину, суспільство, природу, культуру і виробництво засобами практичної та пізнавальної діяльності школярів; забезпеченні охорони життя та здоров'я учасників освітнього процесу; здійсненні супроводу дітей із особливими освітніми потребами; створенні необхідних умов для соціалізації дитини, підтримки її мотивації до навчання; закладанні фундаменту для подальшої самоосвіти особистості, формування її готовності вчитися протягом життя; організації харчування учнів, їх медичного обслуговування, підвезення та соціального захисту; активізації та залученні до освітнього процесу всіх його учасників (учнів, педагогів, батьків тощо).

Доведено, що заклад загальної середньої освіти є інтелектуально-культурним, соціально стабілізуючим осередком громади, який із урахуванням потреб і мотивів суб'єктів освітнього процесу та вимог соціокультурного оточення здійснює практику ефективного передачі знань, умінь, навичок та цінностей.

З'ясовано, що провідну роль у забезпеченні ефективного функціонування закладів загальної середньої освіти в регіоні відіграють органи місцевого самоврядування. Аналіз нормативних документів (Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997), «Про співробітництво територіальних

громад» (2014), «Про статус депутатів місцевих рад» (2002)), психолого-педагогічної літератури (О. Антонюк, О. Безпалько, П. Вербицька, Н. Волкова, В. Грабовський, Н. Рашитова, О. Руденок) дозволив характеризувати *місьцеве самоврядування* як гарантоване державою право і реальну здатність територіальної громади (жителів села або кількох сіл, селища, міста) самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування розв'язувати питання місцевого значення в межах законів України і Конституції. Система місцевого самоврядування включає територіальну громаду села, селища, міста; сільську, селищну, міську раду та їх виконавчі органи; сільського, селищного, міського голову; старосту; районні й обласні ради; районні в містах ради та їх виконавчі органи; органи самоорганізації населення.

У дослідженні акцентовано увагу на тому, що залежно від потреб, кола повноважень і фінансових можливостей територіальної громади органами місцевого самоврядування забезпечується функціонування органу управління освітою (у структурі виконавчих органів ради або як окремий виконавчий орган з питань управління освітою), який опікується виконанням самоврядних та делегованих повноважень органів місцевого самоврядування в галузі освіти безпосередньо в закладах освіти.

У розвитку місцевого самоврядування особливе значення має регіон, у якому воно реалізовується, оскільки регіон зумовлює виникнення місцевих особливостей, які важливо враховувати в роботі органів місцевого самоврядування. Поняття «регіон» у географічній науці (А. Григор'єв, І. Коваль, В. Кривошеїн) визначається як велика територія із фізичними особливостями природного ландшафту, клімату, водних артерій. В економічній науці (М. Конох, Г. Осипов) під поняттям «регіон» розуміється суцільна територіальна частина господарства країни, що має власну виробничу спеціалізацію, внутрішньо-економічні зв'язки й нерозривно пов'язана з іншими частинами суспільно територіальним поділом праці. Політологи і юристи (В. Власов, Ж. Завальна, Е. Томпсон) розглядають регіон як територіальне утворення, що сформоване в законодавчому порядку на рівні, який є безпосередньо нижчим після загальнодержавного, і наділене політичним самоврядуванням. Соціологи (Ю. Римаренко, Б. Яловецький) вбачають у понятті «регіон» територію, близьку за культурою, національним складом, природними умовами та внутрішньо-економічними зв'язками, або однотипну за суспільно-політичним устроєм. У психолого-педагогічній науці (Л. Голубнича, В. Курило, Ю. Ледняк) регіон постає географічним і соціальним простором, у якому відбувається соціалізація особистості, формування, передача та збереження норм життя.

Узагальнення вищенаведених визначень, дозволило розглядати поняття «*регіон*» в межах авторського дослідження як територію країни, що має спільні природно-господарські ознаки, історичні умови розвитку, соціокультурний простір і національний склад населення та наділена політичним самоврядуванням.

У дисертації доведено, що сучасна система освіти розвивається як державно-громадська (з урахуванням громадської думки й із залученням усіх членів громади до освітнього процесу), що сприяє зміцненню зв'язків між ними, підвищенню якості освітніх, соціальних й оздоровчих послуг, прискоренню процесу децентралізації й формуванню громадянського суспільства в регіоні. Виявлено, що

ідея взаємодії закладів освіти і місцевої влади не є новою. Так, у ХІХ ст. в українських школах діяли шкільні ради – громадські опікунсько-наглядові інституції, що склалися з представників школи, місцевого самоврядування та церкви і співпрацювали зі школами (затверджували розклад уроків, здійснювали управління бюджетом школи, вели її документацію тощо). Суттєву роль в організації освіти регіону відігравали опікунства при школах, що створювалися з метою зміцнення зв'язку між «місцевою людністю» і школою в особі обраних опікунів. Серед завдань, що ставилися перед ними, були такі: надання реальної допомоги дітям в організації їх навчання і дозвілля, улаштування позакласних заходів, налагодження роботи шкільних бібліотек, допомога здібним учням при вступі до інших закладів освіти тощо. Організації взаємодії держави, громадськості і закладів середньої освіти наприкінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст. сприяло також духовенство і громадські товариства (Українське товариство шкільної освіти, Товариство сприяння початковій освіті, товариства поширення в народі грамотності тощо), які брали на себе розв'язання таких питань: розширення мережі шкіл, організація в них освітнього процесу, турбота про здоров'я і відпочинок дітей тощо.

У дослідженні акцентовано увагу на з'ясуванні суті поняття «взаємодія». Установлено, що цей термін є загальноживаним, але водночас недостатньо вивченим. Так, учені-філософи (С. Кожушко, В. Шинкарук) визначають взаємодію як особливий тип відношень між об'єктами, коли кожний об'єкт впливає на інші об'єкти та зазнає їхнього впливу, що спричиняє їхню зміну, а також породження одним об'єктом іншого. Психологи пов'язують взаємодію зі спілкуванням, ототожнюючи їх (А. Бодалев, Н. Дежнікова), або розглядаючи взаємодію як характеристику спілкування (С. Кудрявцев, М. Лісіна), або визначаючи спілкування як форму взаємодії суб'єктів (Г. Андрєєва, Н. Богомолова, О. Леонтєв, Б. Ломов, Л. Петровська). З точки зору державного управління (В. Ліпкан, Т. Полішкевич) взаємодія – постійна співпраця в розв'язанні завдань, де обидві сторони діють прозоро і відкрито, унаслідок чого здійснюється їхній взаємовплив. Соціологи (Л. Бедна, Г. Дворецька, Л. Кизименко, О. Ярмач) вбачають у взаємодії процес безпосередніх контактів членів групи один з одним, їхнього впливу один на одного, формування спільних цінностей і норм поведінки.

У педагогічних джерелах (Е. Бурова, О. Гончар, Л. Ковальчук, О. Марченко, М. Подберезський) взаємодія розглядається крізь призму спілкування та спільної діяльності між учасниками освітнього процесу. Зважаючи на це, у педагогічній науці поняття «педагогічна взаємодія» тлумачиться як система синергетичної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу, що розгортається на рівні діяльнісних підсистем й орієнтується на освіту, виховання, навчання і розвиток особистості.

Аналіз поняття «взаємодія» дозволив визначити *взаємодію закладу загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування* в галузі освіти як їх співпрацю із школярами, педагогами, батьками і громадськістю шляхом координації діяльності із розв'язання спільних проблем, що спрямована на успішну реалізацію функцій і виконання завдань закладом загальної середньої освіти й органами місцевого самоврядування.

Під організацією взаємодії закладу загальної середньої освіти й органів місцевого самоврядування у здійсненому дослідженні розуміємо сукупність дій з

боку органів місцевого самоврядування і закладів загальної середньої освіти, що забезпечують підвищення якості освітньої діяльності в регіоні. Провідна роль у цій взаємодії належить органам місцевого самоврядування, які є керівними відносно закладів загальної середньої освіти. Вони здійснюють контроль за дотриманням освітніх державних нормативно-правових документів, виконанням закладами загальної середньої освіти вимог стосовно змісту й обсягу надання освітніх послуг; забезпечують реалізацію державної політики в галузі освіти; координують діяльність закладів загальної середньої освіти; сприяють соціальному захисту учасників освітнього процесу й розвитку потенціалу (освітнього, інтелектуального, науково-технічного) громадян регіону з орієнтацією на місцеві національно-культурні й соціально-економічні фактори задля поліпшення якості освіти тощо.

Водночас, органи місцевого самоврядування ініціюють звернення закладів загальної середньої освіти із пропозиціями щодо проведення спільних заходів (зустрічей, свят, змагань, нарад тощо), заохочення талановитих учнів і педагогів, матеріальної підтримки соціально незахищених школярів, організації супроводу дітей із особливими освітніми потребами, забезпечення закладів загальної середньої освіти навчальними і матеріально-технічними матеріалами тощо.

Аналіз наукових джерел (П. Вербицька, О. Войтенко, Н. Голосова, О. Матюшенко, Т. Полішкевич) дозволив узагальнити вимоги до організації взаємодії закладу загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування: організація взаємодії на засадах соціального партнерства; забезпечення участі всіх суб'єктів освітнього процесу в розробці стратегії регіонального розвитку з урахуванням потреб територіальної громади, соціокультурних та суспільно-політичних умов і перспектив розвитку регіону; орієнтація співпраці на внутрішні запити суб'єктів закладу освіти; закладання в місцевих бюджетах статей витрат, спрямованих на фінансування спільних проєктів органів місцевого самоврядування і закладів загальної середньої освіти; налагодження процедури прийняття органами місцевого самоврядування рішень стосовно молодіжної політики разом із учнівською молоддю; забезпечення можливості використання закладами освіти інфраструктури й інформаційних каналів органів місцевого самоврядування, знань і досвіду їхніх експертів; орієнтація взаємодії на налагодження спільної діяльності органів місцевого самоврядування і закладів загальної середньої освіти із центральними органами державної влади та співпраці на міжнародному рівні.

Отже, взаємодія закладу загальної середньої освіти й органів місцевого самоврядування сприяє створенню умов для ефективної співпраці всіх учасників освітнього процесу, що дозволяє підвищити якість освіти в регіоні, регулювати та розв'язувати соціальні проблеми, формувати соціальну злагоду у громаді.

У другому розділі – **«Досвід організації взаємодії закладів загальної середньої освіти й органів місцевого самоврядування в системі освіти регіону»** – на основі вивчення документів органів місцевого самоврядування та досвіду роботи закладів загальної середньої освіти Дніпропетровської області розкрито завдання, напрями і форми взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування, окреслено прогностичні тенденції розвитку взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування.

Аналіз документів органів місцевого самоврядування (рішення і звіти про виконану роботу, плани і програми заходів Дніпровської, Кам'янської, Марганецької, Нікопольської міських рад, Іларіонівської селищної ради) та досвіду діяльності закладів загальної середньої освіти Дніпропетровської області (Шолохівська загальноосвітня школа I-III ступенів Нікопольської районної ради, Марганецька спеціалізована школа I-III ступенів № 2, навчально-виховний комплекс «Ліцей – спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів № 10» м. Марганець, Комунальний заклад «Спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов I ступеня – колегіум №16» Кам'янської міської ради) дозволив визначити завдання, напрями і форми взаємодії закладів загальної середньої освіти й органів місцевого самоврядування.

Установлено, що взаємодія закладів загальної середньої освіти й органів місцевого самоврядування спрямована на розв'язання низки *завдань*: упровадження Концепції «Нова українська школа»; підвищення якості і відкритості шкільної освіти; упровадження в освітній процес інформаційно-комунікаційних технологій; підтримка роботи з обдарованими і талановитими дітьми; розвиток інклюзивної освіти; соціальний захист учасників освітнього процесу; матеріально-технічне забезпечення закладів загальної середньої освіти; розвиток учнівського самоврядування; кадрове забезпечення закладу загальної середньої освіти тощо.

Розв'язання вище означених завдань щодо взаємодії закладів загальної середньої освіти з органами місцевого самоврядування указанного регіону реалізуються за такими *напрямами*: взаємодія в освітньо-виховній діяльності, науково-методичній підготовці вчителів, соціальному забезпеченні учасників освітнього процесу, матеріально-технічному забезпечення закладів загальної середньої освіти, видавничій діяльності.

Так, взаємодія закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування *в освітньо-виховній діяльності* включає:

- створення умов для розвитку інтересів та здібностей учасників освітнього процесу, що передбачає проведення творчих заходів, організацію освітнього процесу за груповою, індивідуальною та інклюзивною формами навчання;

- оновлення банку даних про методики виявлення обдарованих дітей; організацію їх супроводу до місця проведення заходів; створення умов для розвитку обдарованих і талановитих дітей. Зокрема, у м. Марганець щороку понад 10% учнів закладів загальної середньої освіти бере участь у заходах для обдарованих і талановитих дітей. Органи міського самоврядування беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення проведення міських олімпіад, підвезення учнів до місць проведення обласних, Всеукраїнських етапів олімпіад, забезпечення адресної підтримки обдарованих дітей і педагогічних працівників, які підготували учнів-переможців (грошові винагороди);

- розширення мережі закладів загальної середньої освіти з інклюзивними класами; створення в закладах освіти інклюзивного освітнього середовища; забезпечення соціально-медико-психологічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами; проведення моніторингу стану впровадження інклюзивної освіти та досягнень учнів задля корекції індивідуальних навчальних планів; організацію консультативно-роз'яснювальної та організаційно-методичної роботи

серед педагогічних працівників, батьків і громадськості з метою усвідомлення рівного права всіх дітей на освіту. Зокрема, під керівництвом дисертантки протягом 2017-2019 рр. в закладах загальної середньої освіти м. Марганець було створено й обладнано 6 ресурсних інклюзивних кімнат та 1 кімнату психологічного розвантаження (медіатеку), відкрито «Марганецький інклюзивно-ресурсний центр», який щорічно охоплює корекційно-розвивальною та лікувальною діяльністю близько 8,5 тис. дітей, проводить понад 500 консультацій для батьків, педагогів закладів освіти та спеціалістів служби у справах дітей. Натомість, у м. Нікополь завдяки співпраці з благодійним фондом «Сентравіс» в інклюзивно-ресурсному центрі відкрито кабінет лікувальної фізичної культури, де діти з особливими фізичними потребами мають можливість безкоштовно отримувати кваліфіковану допомогу педагога-реабілітолога;

– налагодження діяльності учнівського самоврядування в закладах загальної середньої освіти, а саме: організація роботи учнівських рад, комітетів, дитячої республіки; залучення учнів до реалізації Концепції «Нова українська школа». Зокрема, за участю дисертантки та Марганецької міської ради в навчально-виховному комплексі «Ліцей – спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів № 10» була організована загальношкільна рада на чолі з головою дитячої організації «Коло співдружності»;

– провадження профорієнтаційної роботи, що включає розміщення інформації про заклади вищої освіти, проведення заходів профорієнтаційної спрямованості (тренінгів, зустрічей із фахівцями, фестивалів науки, днів відкритих дверей), трансляцію по місцевому телебаченню відеопередач про затребувані професії тощо;

– організацію фізкультурно-оздоровчої діяльності, що передбачає проведення в закладах загальної середньої освіти фізкультурно-оздоровчих заходів (змагань, турнірів, днів здоров'я), створення куточків збереження здоров'я тощо.

Взаємодія органів місцевого самоврядування й закладів загальної середньої освіти в напрямі *науково-методичної підготовки вчителів* передбачає: проведення методичних заходів з питань упровадження Державного стандарту початкової освіти; забезпечення перепідготовки вчителів початкових класів у зв'язку з упровадженням Концепції «Нова українська школа»; створення умов для підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів освіти на спеціальних заходах (тренінги, семінари, конференції, майстер-класи тощо); проведення спеціальних заходів для здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами; організацію навчання педагогів з питань пожежної безпеки. Зокрема, за сприяння дисертантки в м. Марганець впродовж 2016-2019 р. для педагогічних працівників з метою підвищення їхньої педагогічної майстерності проводилися тренінги, семінари, психолого-педагогічні практикуми, творчі лабораторії, ярмарки педагогічних ідей, круглі столи, майстер-класи, фестиваль педагогічних інновацій, науково-практичні конференції, методичні консилиуми, учительські майстерні, ігри, методичні дебати тощо.

Взаємодія органів місцевого самоврядування й закладів загальної середньої освіти щодо *соціального забезпечення учасників освітнього процесу* охоплює: організацію органами місцевого самоврядування харчування дітей у

зкладах освіти, перевезення учнів і педагогічних працівників, оздоровлення соціально незахищених дітей, утримання в закладах загальної середньої освіти таборів відпочинку дітей з денним перебуванням, проведення в них освітньо-культурних заходів, матеріальне забезпечення учасників освітнього процесу. Зокрема, Марганецькою міською радою організовано перевезення учнів з віддалених районів міста (селищ Тимошівка, Мар'ївка, Острів, Миколаївка, Новоселівка тощо) до закладів загальної середньої освіти й у зворотному напрямі, харчування (сніданки, обіди, полуденки), матеріальна підтримка (шкільна і спортивна форми, зошити, книги) й оздоровлення дітей, які потребують особливої соціальної уваги. Позитивним виявився досвід організації в закладах загальної середньої освіти таборів відпочинку з денним перебуванням. До забезпечення їх роботи та проведення в них освітньо-культурних заходів були залучені не лише органи місцевого самоврядування (забезпечення харчування дітей, обладнання таборів), а й заклади позашкільної освіти, заклади культури, спортивні клуби (організація роботи гуртків, проведення екскурсій, вікторин, флеш-мобів тощо).

Матеріально-технічний напрям взаємодії органів місцевого самоврядування й закладів загальної середньої освіти передбачає: забезпечення модернізації матеріально-технічної бази початкових класів задля впровадження нового змісту початкової освіти; придбання наочно-дидактичних матеріалів корекційно-розвивального середовища; укомплектування закладів загальної середньої освіти сучасними інтерактивними комплексами, системними і прикладними програмними продуктами (інтерактивні дошки, комп'ютерні класи, мультимедійні проектори тощо); створення дистанційної платформи навчання; зміцнення матеріально-технічної бази шкільних їдалень; проведення ремонтно-будівельних робіт із застосуванням енергоефективних та енергозберігаючих технологій; придбання засобів пожежегасіння тощо.

Особливий акцент у матеріально-технічному забезпеченні закладів загальної середньої освіти регіону робиться на підтримці впровадження Концепції «Нова українська школа». Так, у 2018 р. у м. Нікополь за рахунок державного та міського бюджетів на суму більше 1 млн. грн. для кожного першого класу було придбано 48 наборів дидактичних матеріалів. Водночас у м. Марганець у 2019 р. було закуплено 390 комплектів меблів для учнів перших класів, дидактичні матеріали та шафи для їх зберігання, а також 11 комплектів мультимедійного обладнання (інтерактивна дошка, мультимедійний проектор, базове програмне забезпечення для них, ноутбук, акустична система).

Взаємодія органів місцевого самоврядування й закладів загальної середньої освіти у *видавничій діяльності* включає підготовку і друк видань для освітніх потреб та розширення світогляду учасників освітнього процесу, зокрема: книг, присвячених історії та діяльності видатних співвітчизників, перекидних календарів, рекомендацій і буклетів про організацію освітнього процесу та діяльність органів місцевого самоврядування. Так, у 2016 р. у м. Нікополь за сприяння міської ради було видано книгу «Козаки, Сполом!» (автор – С. Кустов), яку проілюстрували місцеві діти. У м. Марганець учнями за підтримки органів місцевого самоврядування було надруковано листівки і

брошури, що висвітлюють історію і сьогодення міста; видано науково-методичну літературу для педагогічних працівників з питань організації роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, громадянської освіти школярів тощо.

Реалізація визначених напрямів взаємодії органів місцевого самоврядування і закладів загальної середньої освіти регіону здійснювалася у таких формах:

- на всеукраїнському рівні: реалізація спільних програм і проєктів у галузі молодіжної політики («Молодіжна рада», «Депутат-квест»), створення та забезпечення роботи Батьківської ради при міському голові, лекторіїв, проведення семінарів, конференцій, ігор, свят і фестивалів (Міжнародний дитячий телефестиваль «Дитятко», Фестиваль для дітей з особливими потребами «Повір у себе»), конкурсів, ярмарків, організація молодіжних виборів, учнівських рад і шкільних парламентів, забезпечення роботи молодіжних організацій у закладах загальної середньої освіти, волонтерська діяльність тощо;

- на регіональному рівні: реалізація регіональних проєктів (зокрема, під керівництвом дисертантки в м. Марганець реалізована низка спільних проєктів органів місцевого самоврядування та закладів загальної середньої освіти, як-то: «Право на приватне. Створення належних санітарно-гігієнічних умов у школі – запорука збереження здоров'я школярів», «Сучасне обладнання ідальні – безпека здоров'я дітей» тощо), організація акцій («За чисте довкілля», «Громадянин»), екскурсій, зустрічей, конкурсів і змагань («Працюємо разом заради кращого завтра», «Мріємо, працюємо – школу облаштуємо», «В нову українську школу – з новою ігровою кімнатою», «Збережемо традиції українського народу», «Здорові діти – щастя нації»), предметних гуртків, факультативів, диспутів, семінарів для учасників освітнього процесу («Упровадження автономії навчального закладу», «Практика залучення молоді та формування молодіжних рад як дорадчих органів місцевих рад»), літературно-мистецьких заходів (бібліографічні огляди, бібліотечні години, тематичні вечори, конкурси виразного читання), тренінги, розробка друкованих та електронних видань, відвідування дітьми органів місцевої влади, створення молодіжних дорадчо-консультативних органів при виконавчій та представницькій владі, улаштування учнів на роботу до органів місцевого самоврядування тощо.

Поряд із позитивним досвідом організації взаємодії закладів загальної середньої та органів місцевого самоврядування мають місце труднощі й окремі недоліки, як-то: недостатньо активна участь батьків у взаємодії із закладами загальної середньої та органами місцевого самоврядування; слабе правове забезпечення цієї взаємодії; низька мотивація суб'єктів взаємодії щодо докладання власних зусиль і ресурсів у розвиток освітньої галузі; неврахування вікових та індивідуальних особливостей учасників освітнього процесу в організації взаємодії; формальне проведення соціальної та освітньо-виховної діяльності з дітьми; відсутність систематичності у проведенні спільних заходів тощо.

Вивчення теоретичних засад і досвіду організації взаємодії закладів загальної середньої та органів місцевого самоврядування на рівні конкретного регіону дозволило накреслити прогностичні тенденції розвитку такої взаємодії в сучасній освітній практиці, а саме: сприяння організації добровільно об'єднаних громад, забезпечення їх державної підтримки (методичної, ресурсної); розширення

діапазону форм і методів взаємодії закладів освіти та органів місцевого самоврядування (широке впровадження моделей співпраці закладів загальної середньої освіти, громади й органів місцевого самоврядування – «Громадська рада», «Громадсько-орієнтована освіта», «Ресурсні центри», Громадський форум», «Освітній центр», «Громадсько-активна школа»; збільшення кількості факультативів, секцій, гуртків і клубів із фінансовим, матеріально-технічним і кадровим забезпеченням їхньої діяльності); забезпечення можливостей ширшої участі учнів у роботі органів місцевого самоврядування та громадських організаціях завдяки тимчасовому працевлаштуванню учнів і проведенню спільних заходів (конференцій, марафонів); поглиблення взаємодії закладів загальної середньої освіти з позашкільними закладами освіти, соціальними інститутами (спільні туристсько-спортивні, культурно-оздоровчі заходи); залучення батьків до взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування; популяризація й широка пропаганда серед населення ідей взаємодії закладів освіти та місцевої влади задля досягнення освітніх цілей (через засоби масової інформації, видання спеціальної літератури); розробка концепцій громадянської освіти дітей з урахуванням реалій та перспектив розвитку української освіти, національного менталітету й культурних традицій, загальнолюдських і вітчизняних цінностей; забезпечення постійного моніторингу якості надання освітніх послуг; підготовка педагогів до організації взаємодії закладів загальної середньої освіти з органами місцевого самоврядування.

Узагальнення результатів науково-педагогічного пошуку дають підстави для таких **висновків**:

1. З'ясовано роль закладу загальної середньої освіти в освітньому просторі регіону, яка полягає в: реалізації права громадян на повну загальну середню освіту, забезпеченні доступності та безоплатності її отримання, створенні умов для реалізації Концепції «Нової української школи» та «Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти», забезпеченні єдності виховання і навчання школярів; створенні умов для розвитку і соціалізації дитини, оволодіння нею необхідною системою знань, умінь і навичок; забезпеченні охорони життя та здоров'я дітей; підтримці та супроводі дітей із особливими освітніми потребами; організації харчування, медичного обслуговування і соціального захисту дітей; формуванні готовності навчатися протягом життя; залученні до освітнього процесу всіх його суб'єктів.

2. Розкрито суть місцевого самоврядування в Україні (гарантоване державою право і реальна здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування розв'язувати питання місцевого значення в межах законів України і Конституції) та визначено його роль у галузі освіти (контроль за дотриманням освітніх державних нормативно-правових документів; реалізація рівних прав населення на освіту; розвиток мережі закладів освіти та координація їхньої діяльності; здійснення моніторингу якості освіти; сприяння інтеграції національної системи освіти у світову; формування регіональної освітньої політики; сприяння розвитку освітнього, інтелектуального, науково-технічного потенціалу громадян; соціальний захист учасників освітнього процесу тощо).

Уточнено взаємодію закладу загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування як їх співпрацю із закладом освіти, учнями, педагогами і громадськістю шляхом координації діяльності із розв'язання спільних проблем, що спрямована на успішну реалізацію функцій і виконання завдань закладом загальної середньої освіти й органами місцевого самоврядування.

Схарактеризовано вимоги до організації взаємодії закладу загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування (соціальне партнерство; участь усіх суб'єктів освітнього процесу у формуванні стратегії регіонального розвитку; фінансування спільних проєктів закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування; прийняття рішень щодо молодіжної політики органами місцевого самоврядування разом із учнівською молоддю; використання закладами загальної середньої освіти інфраструктури й інформаційних каналів органів місцевого самоврядування; співробітництво закладів загальної середньої освіти і органів місцевого самоврядування із центральними органами державної влади).

3. Установлено, що основними напрямками взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування є: взаємодія в освітньо-виховній діяльності, науково-методичній підготовці вчителів, соціальному забезпеченні учасників освітнього процесу, матеріально-технічному забезпечення закладів загальної середньої освіти, видавничій діяльності.

Розкрито дієві форми взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування, зокрема: на всеукраїнському рівні (реалізація спільних програм і проєктів, створення та забезпечення роботи батьківської ради при міському голові, організація лекторіїв, конференцій, свят і фестивалі, семінарів, ігор, конкурсів, ярмарків, забезпечення роботи молодіжних організацій у закладах освіти, організація та сприяння роботі музеїв, волонтерська діяльність тощо) та на регіональному рівні (реалізація регіональних проєктів, проведення молодіжних виборів, екскурсій, акцій, літературно-мистецьких заходів, диспутів, організація учнівських рад, предметних гуртків, факультативів, розробка друкованих та електронних видань, відвідування дітьми органів місцевої влади тощо).

4. Окреслено прогностичні тенденції розвитку взаємодії закладів загальної середньої освіти й органів місцевого самоврядування в сучасній освітній практиці, а саме: сприяння організації добровільно об'єднаних громад; розширення діапазону форм і методів взаємодії закладів загальної середньої освіти й органів місцевого самоврядування; залучення батьків до організації цієї взаємодії; забезпечення участі учнів у роботі органів місцевого самоврядування завдяки їх тимчасовому працевлаштуванню до органів місцевого самоврядування і проведенню спільних заходів; поглиблення взаємодії закладу загальної середньої освіти із закладами позашкільної освіти, соціальними інститутами; популяризація й пропаганда серед населення ідей взаємодії закладів освіти та місцевої влади; розробка концепцій громадянської освіти учнів з урахуванням реалій та перспектив розвитку української освіти; забезпечення постійного моніторингу якості надання освітніх послуг; підготовка педагогів до організації взаємодії закладу загальної середньої освіти з органами місцевого самоврядування.

Однак проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, яка розглядається. Перспективними вважаємо вивчення питань взаємодії органів місцевого самоврядування та закладів освіти в історичній ретроспективі, проведення порівняльного аналізу досвіду взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування в Україні та інших країнах світу.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дослідження:

1. Мистецтво жити в громаді: навч.-метод. посіб. з громадянської освіти та виховання учнівської молоді для вчителів та учнів середн. загальноосв. навч. зал. / укл.: Буров С., Жадько О. та ін. Львів : НВФ «Українські технології», 2005. 160 с.
2. Жадько О. А. Особистісно-зорієнтована система громадянського виховання школярів. *Висвітлення проблем етносоціалізації шкільної молоді в процесі викладання суспільно-гуманітарних дисциплін* : наук.-метод. посібн. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2008. С. 4-15.
3. Громадянська освіта у системі роботи класного керівника: метод. посіб. з громадянського виховання для 5-12 класів загальноосв. навч. закл., а також пропедевтичні заняття для початкової школи / П. В. Вербицька, О. А. Жадько та ін.; за ред. П. В. Вербицької. Львів : ЗУКЦ, 2009. 210 с.
4. Жадько О. А. Роль громадянської освіти як вимога сучасності. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. праць. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2008. Вип. 22. С. 62-70.
5. Жадько О. А. Взаємодія школи і органів місцевого самоврядування в процесі громадянського виховання учнівської молоді. *Освіта Запорізького краю*. 2016. URL : https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/Gadko.pdf.
6. Жадько О. А. Організація взаємодії закладів загальної середньої освіти й органів місцевого самоврядування в освіті та вихованні дітей. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 1(95). С. 62-72.
7. Жадько О. А. Форми і методи взаємодії школи та органів місцевого самоврядування у процесі громадянського виховання школярів. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 1(28). С. 31-43.
8. Жадько О. А. Напрями взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 68. Т. 1. С. 64-68.
9. Жадько О. А. Суть, функції та напрями діяльності органів місцевого самоврядування у сфері освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук* : зб. наук. праць. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 27. Т. 2. С. 224-230.
10. Жадько О. А. Взаємодія органів місцевого самоврядування та закладів загальної середньої освіти: суть, напрями, форми і методи співробітництва. *Хуманитарни Балкански Изследвания*. 2020. Том 4. № 1(7). С. 51-54.
11. Zhadko O. Cooperation of Institutions of General Secondary Education and Local Self-Government Bodies on Implementation of the Concept of the New Ukrainian School. *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph* / Ed. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague : OKTAN PRINT s.r.o., 2020. p. 503-513.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

12. Жадько О. А. Громадянська освіта як пріоритетний напрямок виховання. *Актуальні проблеми громадянської освіти: український та зарубіжний досвід*: матер. І наук.-практ. конф. (Острого, 19 червня 2013 р.). Острого : ГО «Центр демократичного лідерства, Національний університет «Острозька академія», 2013. С. 16-20.

13. Жадько О. А. В. Сухомлинський про формування громадянських якостей школярів. *Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського*: матер. наук.-практ. конф. (Харків, 27 вересня 2019 р.). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2019. С. 45-49.

14. Жадько О. А. Роль громадськості у розвитку початкової освіти в Україні (початок ХХ ст.). *Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи*: матер. ІІ Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (Ніжин, 17 жовтня 2019 р. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 76-77.

15. Жадько О. А. Генеза ідеї місцевого самоврядування в Україні. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матер. ІV Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 12 грудня 2019 р.). Харків : «Мітра», 2020. С. 20-23.

16. Жадько О. А. Роль громадсько-активних шкіл у взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування. *Педагогіка і психологія сьогодення: теорія і практика*: зб. наук. робіт Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17-18 січня 2020 р.). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2020. С. 72-75.

АНОТАЦІЇ

Жадько О. А. Організація взаємодії закладу загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування в освітньому просторі регіону. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» (011 Освітні, педагогічні науки). Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, МОН України. Харків, 2020.

У дисертації подано цілісний аналіз теоретичних засад та досвіду організації взаємодії закладу загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування. Розкрито роль закладу загальної середньої освіти як інтелектуально-культурного центру громади. Виявлено суть взаємодії закладу загальної середньої освіти й органів місцевого самоврядування та вимоги до її організації. Узагальнено досвід організації взаємодії органів місцевого самоврядування та закладів загальної середньої освіти, а саме: завдання, напрями взаємодії (освітньо-виховна діяльність; науково-методична підготовка вчителів; соціальне забезпечення учасників освітнього процесу; матеріально-технічне забезпечення закладів освіти; видавнича діяльність), форми цієї взаємодії. Окреслено прогностичні тенденції розвитку взаємодії закладів загальної середньої освіти та органів місцевого самоврядування для задоволення освітніх потреб учасників освітнього процесу.

Ключові слова: взаємодія, заклад загальної середньої освіти, місцеве самоврядування, органи місцевого самоврядування, організація, регіон, напрями, форми.

Жадько Е. А. Организация взаимодействия учреждения общего среднего образования и органов местного самоуправления в образовательном пространстве региона. – Квалификационная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук (доктора философии) по специальности 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики» (011 Образовательные, педагогические науки). Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, МОН Украины. Харьков, 2020.

В диссертации представлен целостный анализ теоретических основ и опыта организации взаимодействия учреждения общего среднего образования и органов местного самоуправления. Раскрыта роль учреждения общего среднего образования как интеллектуально-культурного центра громады. Определена сущность взаимодействия учреждений общего среднего образования и органов местного самоуправления и охарактеризованы требования к его организации. Обобщен опыт организации взаимодействия органов местного самоуправления и учреждений общего среднего образования, в частности: задания, направления взаимодействия (образовательно-воспитательная деятельность; научно-методическая подготовка учителей; социальное обеспечение участников образовательного процесса; материально-техническое обеспечение образовательных учреждений; издательская деятельность), формы взаимодействия. Раскрыты перспективы использования опыта взаимодействия учреждений общего среднего образования и органов местного самоуправления для удовлетворения образовательных потребностей участников образовательного процесса.

Ключевые слова: взаимодействие, учреждение общего среднего образования, местное самоуправление, органы местного самоуправления, организация, регион, направления, формы.

Zhadko O. A. Organization of Interaction of General Secondary Educational Institution and Local Self-Government Bodies in the Educational Space of the Region. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Thesis for the Candidate's Degree (PhD) in Pedagogical Sciences in specialty 13.00.01 "General Pedagogy and History of Pedagogy" (011 Educational, pedagogical sciences). H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2020.

Qualifying scientific work presents the holistic analysis of the theoretical foundations and experience in interaction of a general secondary educational institution and local self-government bodies. The role of a general secondary educational institution as an intellectual and cultural center of the community has been revealed. General secondary educational institutions realize people's right for general secondary education, create conditions for child's socialization and development of the basis of humanism, democracy, general human values and civic consciousness, provide the unity of training and upbringing, facilitate acquisition of a system of knowledge about a man, society, nature, culture and production by schoolchildren, ensure the protection of life and health of children, provide support of disabled children, organize social protection of participants of educational process and involve them in it.

The essence of interaction of general secondary educational institutions and local self-government bodies has been revealed. It is cooperation of local self-government bodies and general secondary educational institutions, schoolchildren, teachers and parents due to coordination of activities aimed at successful implementation of functions, solving common problems and performing tasks by general secondary educational institutions and local self-government bodies. The requirements for organization of their interaction have been characterized. They are: implementation of interaction on the basis of social partnership, participation of all subjects of the educational process in the formation of the regional development strategy, financing of joint projects of local self-government bodies and educational institutions, making decisions on youth policy by local self-government bodies with young people, use of infrastructure and information channels of local self-government bodies by educational institutions, establishing cooperation between educational institutions and local self-government bodies with central state authorities etc.

The experience in organization of interaction of local self-government bodies and general secondary educational institutions has been generalized. The directions of this interaction are: educational and upbringing activities, scientific and methodical training of teachers, social security of the participants of the educational process, material-technical support of educational institutions and publishing activity. These directions are implemented in certain forms at Ukrainian and regional levels. The Ukrainian forms are: joint programs and projects in the field of youth policy, support of work of parent council, conducting conferences, competitions, fairs, games and festivals, ensuring the work of the European Youth Parliament, activity of youth organizations in general secondary educational institutions, facilitating the work of museums, volunteering etc. The regional forms are: implementation of regional projects, holding youth elections, organization of student councils and subject clubs, conducting marathons, excursions, actions, debates, literary and artistic events, children's visits to local self-government bodies, support for print and electronic publications, employment of children in local self-government bodies etc.

The prospects for using the experience in interaction of general secondary educational institutions and local self-government bodies for improving the quality of education have been outlined. They are: promoting the organization of voluntarily united communities, expanding the range of forms and methods of interaction of general secondary educational institutions and local self-government bodies, providing opportunities for greater participation of schoolchildren in the work of local self-government bodies, deepening the interaction of general secondary education institutions with after-school educational institutions and social protection bodies, parents' active cooperation with general secondary educational institutions and local self-government bodies, widespread promotion of the ideas of interaction of general secondary educational institutions and local self-government bodies in order to achieve educational goals, development of the concepts of schoolchildren's civic education taking into account the realities and prospects of development of Ukrainian education, national mentality and cultural traditions, ensuring constant monitoring of the quality of educational services, teachers' training for organization of interaction of general secondary educational institution, local self-government bodies and the society.

Key words: interaction, general secondary educational institution, self-government, local self-government bodies, organization, region, directions, forms.